

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ОБЧИСЛЕННЯ ОБСЯГІВ ЛАТЕНТНОЇ ВІКТИМНОСТІ В УКРАЇНІ

Основна мета віктимологічного вивчення особи потерпілого – це не тільки з'ясування стану та тенденцій розвитку злочинності, а й розробка заходів запобігання злочинності. Ці заходи можуть і повинні мати обов'язковий та рекомендаційний характер. При цьому кожний з цих заходів може проявлятися на індивідуальному, груповому і загальному рівнях.

Необхідно підкреслити, що кожний потерпілий – це обов'язково жертва злочину, але не кожна жертва потрапляє до статистичних даних у якості потерпілого, оскільки існує досить велика кількість латентних злочинів і, відповідно, латентних жертв злочинів (латентна віктимність). Латентна віктимізація має місце, коли потерпілий від злочину в офіційних документах не ураховується, тому що про нього відсутні відомості у правоохоронних органах. Раніш для ця система реєстрації заяв громадян про вчинені злочини та практика у відмові порушення кримінальних справ відповідно до прийнятих заяв громадян істотно впливала на зменшення офіційної статистики про кількість потерпілих від злочинів. Вважаю, що введення в дію 20 листопада 2012 р. нового Кримінально-процесуального кодексу істотно змінить цю негативну практику, яка склалася, в першу чергу, в органах МВС України. Тим паче, що питання протидії злочинності турбують громадян навіть в більшій мірі ніж інші умови соціально-економічного характеру. За даними Інституту соціології 42,0 % громадян України найбільш бояться зростання злочинності [1, с. 47].

За думкою О. Б. Бовть, стан злочинності та рівень віктимізації у суспільстві у всі часи вважався невід'ємним елементом його певної морально-правової характеристики [2, с. 131]. Як вважає В. Я. Рибальська, погоджуючись з В. П. Коноваловим, віктимність доцільно розрізняти залежно від фактора, що її зумовлює, а саме: віктимність як сукупність соціально-психологічних якостей особистості, пов'язаних з особливостями її соціалізації; віктимність як виключно соціальна «безособова» якість, зумовлена виконанням соціальних функцій (професійна віктимність); віктимність як біофізіологічна якість особи (вікова віктимність), віктимність як наслідок патологічного стану особи [3, с. 68]. Віктимність включає в себе індивідуальну віктимність, масову (групову) віктимність, вилкову віктимність. Досліджуючи індивідуальну віктимність Д. В. Рівман зауважив, що цей вид віктимності є зумовлене наявністю злочинності стан уразливості окремої особи, який виражається в об'єктивно притаманній людині здібності стати жертвою злочину [4, с. 42]. Отже, індивідуальна віктимність – якість конкретної людини, котра зумовлена сукупністю соціальних, психологічних, біофізичних факторів, які підвищують у тій чи іншій життєвій ситуації вірогідність стати жертвою злочину. Масова віктимність, тобто віктимність об'єктивно існуючої певної спільноти, характеризується майже аналогічними із злочинністю показниками: рівень, структура, динаміка. Співвідношення між індивідуальною та масовою віктимністю можливо розглядати як співвідношення окремого злочину та злочинності у цілому. Тому цілком доречно виділити латентну віктимність по аналогії з латентною злочинністю [4, с. 77]. Російський психолог М. А. Одинцова вважає, що доцільно розглядати два конститутивних типа віктимності: особистісну та рольову. Безперечно, особистісна віктимність впливає на рольову поведінку, оскільки знає потужного впливу особистісних особливостей людини [5, с. 84]. Крім того, особистісна віктимність інколи є фактором, який впливає на вибір поведінки в значущій ситуації та зумовлює набуття особою віктимного досвіду. За думкою Д. А. Сорокотягіної, віктимність – це дія або навпаки бездіяльність осіб, при яких вони стають жертвами злочину в типових і нетипових для них ситуаціях [6, с. 34].

Жертва злочину – це складне інтегруюче поняття, що включає в себе і біологічні, і психологічні, і соціальні сторони людини. Як справедливо зазначив В. М. Кудрявцев, діяльність людини не можна розглядати як просту реакцію на зовнішню сферу. Конкретна ситуація породжує вольовий акт не сам по собі, а лише у взаємодії з особою конкретної людини, переломлюючись через її інтереси, погляди, звички, особливості психіки та інші індивідуальні риси [7, с. 10].

Зрозуміло, що про рівень латентної віктимності ми можемо мати лише приблизне уявлення. Так, деякі автори вважають, що 20-30 % дорослого населення в Росії латентно віктимні [8, с. 187], деякі вважають, що по крадіжкам не з житлового приміщення, хуліганству і економічним злочинам – 90 %, а по звалтуванню та катуванню – до 80 % притаманна латентна віктимність [9]. Такі наведені дані (їх розходження при оцінці стану цього явища в межах однієї країни (Росії) свідчать про необхідність систематичного дослідження латентної віктимності

Корисним є вивчення і використання зарубіжного досвіду застосування порівняльного аналізу з метою встановлення рівня віктимізації населення, як одного з найбільш об'єктивних і вірогідних методів одержання інформації про стан злочинності в цілому.

Усі прийоми і методи виміру латентної віктимності з урахуванням їх специфіки і сфери можливого застосування можна звести до таких груп. Перша група – це соціологічні прийоми і засоби: спостереження, опитування, анкетування, експертні оцінки, обстеження віктимізації населення, контент-аналіз засобів масової інформації, аналіз документів. Друга група – це засоби, які застосовуються в оперативно-слідчій діяльності. Третя група – економіко-правовий аналіз господарської діяльності. Четверта група – порівняльний аналіз показників статистичної звітності, службових документів.

Найбільш розповсюдженими соціологічними методами для пізнання і оцінки рівня латентної віктимності є методи масового опитування і анкетування населення. Цей метод найбільш універсальний. Його застосування дає змогу виявити думку респондентів про стан латентної віктимності не тільки по регіону в цілому, а й стосовно окремих територій та видів злочинів; із застосуванням комп'ютерних технологій дати системний аналіз з урахуванням впливу різних соціально-економічних факторів. Важливими соціологічними методами є і аналіз повідомлень засобів масової інформації, а також спостереження за діяльністю в господарській, суспільній, державних сферах.

Також має відношення до рівня латентної віктимності і менталітет населення в тому чи іншому регіоні. В деяких випадках особи не розповідають нікому про те, що стали жертвою того чи іншого злочину, а тим паче не звертаються до правоохоронних органів, побоюючись осуду зі сторони близьких та родичів, а також відповідних дій з боку правоохоронних органів.

При цьому необхідно звертати увагу на те, що латентна віктимність охоплює не тільки потерпілих осіб, а й їх близьких родичів. При цьому завжди існує велика кількість осіб, які є носіями потенційної віктимності унаслідок своїх особистих властивостей, віку, особливостей службової чи іншої діяльності. Тому можна вважати, що суспільство і держава в повному обсязі не мають ніякого уявлення про стан і наслідки віктимізації населення. Без такої оцінки реального стану неможливо розробляти заходи запобігання злочинності.

Сучасна орієнтація правоохоронних органів на репресивну функцію кримінального закону і пріоритетний захист інтересів держави призводить до того, що більшість населення вважає, що інтереси кожного громадянина ніхто не захищає і не збирається захищати. Тому вважаю, що сучасні програми протидії злочинності обов'язково повинні розроблятися з урахуванням стану віктимізації населення, в перше чергу, латентної віктимності. Тим паче, що в більшості країн світу зараз уся увага направлена на захист прав жертви злочину. Останні події в Україні свідчать про те, що певна частина суспільства до цих пір цікавиться поведінкою жертви з метою встановлення як вона вела себе до і під час вчинення злочину. Це по міжнародним стандартам не можна робити. Завдання держави, суспільства, правоохоронних органів встати на захист прав жертви злочину. А інакше, ми ніколи не будемо мати зменшення рівня латентної віктимності.

Вважаю, що настав мабуть вже час Державній службі статистики щорічно проводити загальнодержавне вибіркове обстеження рівня латентної злочинності, в якому буде можливість з'ясувати і стан латентної віктимності, тим паче, що в більшості країн світу це проводиться.

Література:

1. Бурлакова, В. Чому українці не усміхаються [Текст] / В. Бурлакова // Тиждень. – 2012. – № 26 (243) 29 черв. – 5 липн. 2012 р. – с. 44 – 47.
2. Бовть, О. Б. Про дослідження віктимної поведінки молоді у морально-правовому вимірі [Текст] / О. Б. Бовть Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. праць –К.: НУОУ, 2012 – Вип.1(26) – С. 131-138.
3. Рыбальская, В. Я. О виктимологическом направлении профилактики преступности несовершеннолетних [Текст]: В. Я. Рыбальская // Виктимология и профилактика правонарушений.– сб. науч. тр., Иркутск: 1979.– С.68-69.
4. Ривман, Д. В. Криминальная виктимология [Текст]: Д. В. Ривман.– СПб.: Питер, 2002.– 304 с.
5. Одинцова, М. А. Психология жертвы. Сказкотерапия для взрослых [Текст] : М. А. Одинцова. – Самара : Бахрах-М, 2010.– 240 с.
6. Сорокотягина, Д. А. Виктимологический анализ при расследовании преступлений //Криминалистическая виктимология (вопросы теории и практики) [Текст]: Д. А. Сорокотягина //сб. науч. трудов – Иркутск, 1980 – 124 с.
7. Кудрявцев, В. Н. Причинность в криминологии [Текст] / В. Н. Кудрявцев. – М.: Юрид. лит., 1968. – 176 с.
8. Ахмедшина, Н. В. Криминологическая виктимология: современное состояние и перспективы развития [Текст] : дис. ... кан-та юрид. наук: 12.00.08 / Н. В. Ахмедшина; Томск, 2010 – 210 с.
9. Алауханов, Е. Криминология: учебник/ Е.Алауханов – Алматы, 2008. – 429 с. Режим доступа [Електроний ресурс] <http://www.allpravo.ru/library/doc4204p0/instrum685>.